

V. Orai

34. Orų pėdsakais	8
35. Kokie bus orai?	10
36. Orų stebėjimas ir matavimas: temperatūra	12
37. Orų stebėjimas ir matavimas: debesis ir krituliai ...	14
ŽEMĖ PLIUS Orų rekordai Žemėje	16
38. Kodėl pučia vėjas?	18
GEOGRAFIJA AKTYVIAI Kaip skaityti klimatogramą?..	20
39. Orų negandos Lietuvoje	22
40. Šilumos pasiskirstymas Žemėje	24
ŽEMĖ PLIUS Klimato kaita	28
GEOGRAFIJA AKTYVIAI Orų laboratorija	30
ŽINAU, MOKU, GALIU	32

VI. Žmonių ekonominė veikla

41. Ekonominės veiklos sritys.....	36
42. Ką mano pusryčiai turi bendro su žemės ūkiu? ..	38
43. Javai – Lietuvos žemės ūkio pagrindas.....	40
ŽEMĖ PLIUS Nuo fermos iki stalo	42
ŽEMĖ PLIUS Moderniame pieno ūkyje.....	44
44. Kas yra ekologinis žemės ūkis?	46
GEOGRAFIJA AKTYVIAI Tiriamo žemės ūkio bendrovę..	48
GEOGRAFIJA AKTYVIAI Iš kur mūsų vaisiai ir daržovės?.....	50
45. Dviračių gamyba – moderni pramonė Lietuvoje....	52
46. Paslaugų įvairovė mūsų mokykloje.....	54
47. Tavo drabužių istorija	56
48. Nuo turgaus iki internetinės parduotuvės	60
49. Kodėl yra tiek daug transporto?	62
ŽINAU, MOKU, GALIU	64

VII. Kur mes gyvename?

50. Gyventojų pasiskirstymas Lietuvoje	68
51. Gyvenimas mieste	70
52. Gyvenimas kaime	72
53. Miestas ir jo apylinkės papildo vienas kitą.....	74
ŽEMĖ PLIUS Ateities miestas, ateities kaimas	76
54. Kas yra teritorijų planavimas?	78
GEOGRAFIJA AKTYVIAI Gatvės tyrimas „Kaip gyvena žmonės?“	80
ŽINAU, MOKU, GALIU	82
Geografijos sąvokų žodynelis	84
Geografijos sąvokų rodyklė	86
Iliustracijų šaltiniai	87
Rašytiniai šaltiniai	87

VII skyrius

Kur mes gyvename?

Lietuva yra nedidelė šalis, tačiau išsiskiria vaizdingais ir patraukliais kraštovaizdžiais. Nuo jų neatsiejamos gyvenvietės, kurių mūsų šalyje yra labai daug. Tai po visą Lietuvą išsibarstę kaimai, miesteliai, mažesni ir didesni miestai. Žmonės dažnai kalba apie tai, kur gyventi geriau: kaime ar mieste? Kiekviena gyvenamoji vieta turi ir pranašumų, ir trūkumų. Vieniems svarbus atstumas iki mokyklos ar darbo vietos, kitiems galimybė apsipirkti ar pramogauti, dar kitiems geras susisiekimas transportu, draugų ar šeimos narių kaimynystė. Kai kam svarbus švarus oras, ramybė ir gamtos artumas.

Šiame skyriuje:

- sužinosi, kaip pasiskirstę miestai Lietuvos teritorijoje;
- lyginsi, kuo skiriasi kaimas nuo miesto;
- aiškinsiesi gyvenimo būdo mieste ir kaimiškoje aplinkoje ypatumus;
- vertinsi kaimuose ir miestuose gyvenančių žmonių abipusę priklausomybę;
- nagrinėsi miestų ir kaimo vietovių kaitą;
- susipažinsi su miestų ir kaimo vietovių problemomis;
- sužinosi, kas ir kaip planuoja mūsų miestus ir kitas teritorijas.

Tam naudos:

- teminius žemėlapius;
- paveikslus;
- nuotraukas;
- infografikus.

Gyventojų pasiskirstymas Lietuvoje

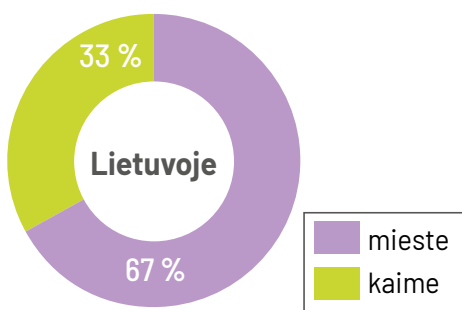
Kai kurie iš mūsų gyvena mieste, kai kurie nedideliame miestelyje, kaime ar nuošalioje sodyboje. Lietuvos teritorijoje gyventojai išsidėstę nevienodai. Kaip jie pasiskirstę ir nuo ko tai priklauso?

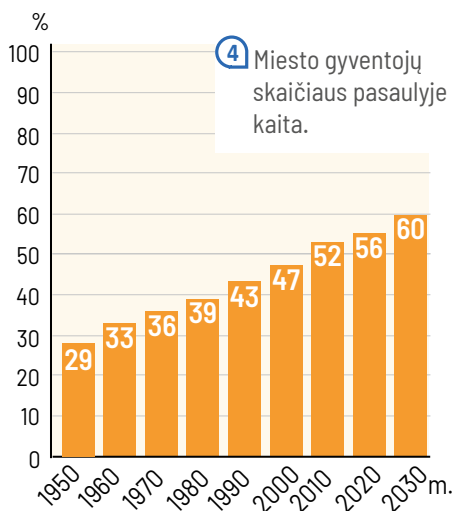
1 Didelis miestas.

2 Kaimo vietovė.

3 Kaimo ir miesto gyventojų dalis Lietuvoje.

4 Miesto gyventojų skaičiaus pasaulyje kaita.

T1 Miestai ir kaimai

Žmonės dėl įvairių priežasčių ir susiklosčiusių aplinkybių renka skirtingą gyvenamąją vietą: arčiau darbovietės, prie miško, gamtos apsuptyje, miesto centre, netoli švietimo įstaigų, kur geras susisiekimas, kur daug paslaugų ir kt. Todėl žmonės ir pasiskirsto nevienodai: vienur jų gyvena daug, o kitur – labai retai. Prie to prisideda ir gamtinės sąlygos (miškas, pelkės), taip pat didelių miestų artumas. Pagal gyventojų skaičių išskiriami du **gyvėnviečių** tipai: **miestai** ir **kaimai**. Miestuose dabar gyvena daugiau kaip pusė pasaulio žmonių. Nemažai miestų išaugo iš kaimų arba nedidelių miestelių. Kiti tarsi stebuklingai išdygo per labai trumpą laiką.

T2 Gyvenvietės Lietuvoje

Kaip ir pasaulyje, didžioji dalis mūsų šalies žmonių gyvena miestuose. Lietuvoje miestu laikoma gyvenvietė, kurioje gyvena daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų. Miestu laikomos ir mažiau kaip 3 tūkst. gyventojų turinčios gyvenvietės, jei miesto statusas joms buvo suteiktas anksčiau.

Lietuvoje miestai išsidėstę visoje šalies teritorijoje. Iš jų galime išskirti keturis didelius, kuriuose gyvena daugiau kaip 100 tūkst. gyventojų. Vis dėlto dauguma mūsų šalies miestų nėra dideli.

Gyventojų skaičius miestuose:

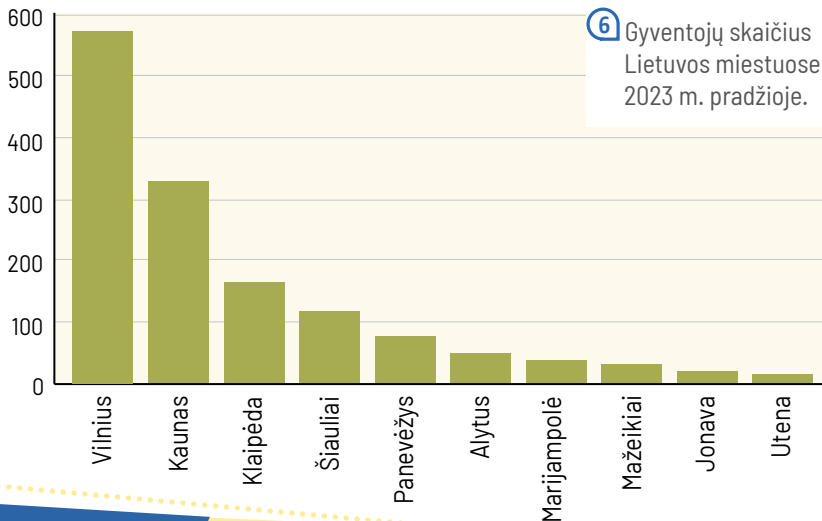
- > 100 000
- 30 000–100 000
- 10 000–30 000
- < 10 000

Gyventojų tankis (žm./km²):

- virš 40
- 20–40
- iki 20

5 Lietuvos gyventojų pasiskirstymas.

tūkst. gyventojų

6 Gyventojų skaičius Lietuvos miestuose 2023 m. pradžioje.

O kiek žmonių gyvena mano Tauragėje ir Anykščiuose, kur gyvena seneliai?

Užduotys

- 1 ○ 1, 2 Keliais žodžiais apibūdink nuotraukose užfiksuotus vaizdus.
- 2 ○ 2 Pasitarkite ir nurodykite priežastis, nuo kurių priklauso gyvenamosios vietos pasirinkimas.
- 3 ● 3, 4 Kaimo ir miesto gyventojai.
- 3 a) Palygink kaimo ir miesto gyventojų dalį Lietuvoje ir pasaulyje. Padaryk išvadą.
- 3 b) Pakomentuok miesto gyventojų dalies kaitą pasaulyje. Padaryk išvadą.
- 4 ○ 4, 5, 6 Išvardykite keturis didžiausius Lietuvos miestus. Kur jie išsidėstę? Kiek juose gyvena žmonių?
- 5 ● 5 Nurodykite Lietuvos teritorijas, kuriose gyvena mažai žmonių. Aptarkite galimas priežastis.
- 6 ● 5 Išskirkite penkias savivaldybes, kuriose gyventojų tankis yra didžiausias.
- 7 ● 5 Paklauskite artimųjų ir išsiaiškinkite, kokios priežastys lėmė jūsų klasės šeimų gyvenamosios vietos pasirinkimą.

Ateities miestas, ateities kaimas

Miestai auga, didėja ir plečiasi. Tačiau ar ateityje jie išliks patraukli vieta gyventi? Kaip tai užtikrinti? Kita vertus, kaimuose lieka vis mažiau žmonių. Ar įmanoma ką nors padaryti, kad kaimai nenyktų ir išlaikytų būdingą savitumą?

① Ateities miestas vadovėlio autorių ir dailininkės akimis.

Užduotys

Panagrinėk ateities miesto paveikslą ir atlik užduotis.

- 1 ○ Keliais sakiniais apibūdink šio miesto vaizdą.
- 2 ● Kokie pasirinkimai padaryti, norint išsaugoti žalią miesto aplinką?
- 3 ● Kaip ateityje bus sprendžiamos žmonių judėjimo mieste problemos?
- 4 ● Kokie galimi sprendimai, siekiant užtikrinti energijos tiekimą?
- 5 ● Išvardyk ateities miesto ir šių dienų miesto skirtumus.
- 6 ● Kokius ateities miestų požymius galime matyti jau dabar?

T1 Kaip miestas atrodys ateityje?

Sparčiai didėjant miestų plotui ir gyventojų skaičiui, būtina apgalvotai planuoti būsimas miestų teritorijas.

Augant miestams, būtina užtikrinti energijos tiekimą, ryšius ir komunikacijas, patogų susisiekimą, atliekų surinkimą ir tvarkymą. Nepaliaujamai daugėjant miestuose transporto priemonių, svarbu užtikrinti patogų ir saugų susisiekimą. Tuo tikslu didinamas viešojo transporto patrauklumas. Dedama nemažai pastangų drausti automobilių eismui tam tikrose miestų vietose, nors tai ir kelia žmonių nepasitenkinimą. Labai svarbu išsaugoti arba kurti žaliąsias poilsio zonas, sporto aikštynus, tiesti dviračių takus, puoselėti ekologišką gyvenamąją aplinką.

② Ateities kaimo gyvenvietė vadovėlio autorių ir dailininkės akimis.

T2 Kaip kaimas atrodys ateityje?

Nors per pastaruosius 100 metų kaimo vaizdas neatpažįstamai pasikeitė, kai kas liko nepakitę. Tai švari, ekologiška, gamtinė gyvenamoji aplinka, dėl kurios dabar žmonės aktyviai keliausi gyventi į priemiesčius. Sparčiai daugėja tokių, kurie nuolatiniam gyvenimui arba poilsiui renkasi ir kaimišką aplinką.

Atsirado ir daug pokyčių. Nauji keliai, asfaltuota danga užtikrina greitesnę ir patogesnę susisiekimą. Daugėja kasdienių paslaugų ir pramogų vietų: parduotuvių, turgelių, žaidimų ir sporto aikštelių, veikia komunikaciniai ryšiai, sutvarkytos viešosios erdvės. Šie patogumai kaimo vietovėje sudaro geras ir patogias gyvenimo sąlygas, ne prastesnes nei mieste.

Vis dar sprendžiamos transporto problemos, kad būtų užtikrintas lengvas ir patogus kaimo vietovių pasiekiamumas, taip pat rūpinamasi kaimo žmonių užimtumo klausimais, mažinama jaunių išvykimo iš kaimo problema.

Užduotys

Panagrinėk ateities kaimo paveikslą ir atlik užduotis.

- 7 ○ Keliais sakiniais apibūdink šios kaimo vietovės vaizdą.
- 8 ○ Išvardyk, kokiomis pramogomis gali džiaugtis kaimo gyventojai.
- 9 ● Kokios veiklos padidintų ateities kaimo žmonių užimtumą?
- 10 ● Kokios paslaugos gali pritraukti miesto žmones į kaimo vietovę?
- 11 ● Kokias paslaugas siūloma išvystyti ateities kaime, kad jauni žmonės nenorėtų išvykti?
- 12 ● Kokiomis priemonėmis siūloma spręsti viešojo transporto judėjimo problemas?

Gatvės tyrimas „Kaip gyvena žmonės?“

Bet kurio miesto, miestelio ar kaimo gatvėje gyvena skirtingi žmonės, yra įvairių pastatų, kurie naudojami skirtingai. Tai gali būti gyvenamieji namai, mokyklos, darželiai, parduotuvės, kirpyklos, kitas paslaugas teikiančios įstaigos. Kai kuriose gatvėse pastatai glaudžiasi vienas prie kito, o kitose daug erdvės. Išeikite ir patyrinėkite pasirinktą gatvę. Pristatykite savo tyrimo rezultatus.

Kiekvienas gyvename arba mokomės vietoje, kuri turi ir pranašumų, ir trūkumų. Pavyzdžiui, triukšminga gatvė prie gyvenamojo namo ar mokyklos – trūkumas, o netoliese esantis parkas, kuriame galima pasivaikščioti, pasivažinėti dviračiu ar pažaisiti, yra pranašumas. Norint tiksliau išsiaiškinti, kas tam tikroje vietoje gerai, o kas nepatinka žmonėms, galima atlikti gyventojų apklausą, t. y. pasikalbėti su jais.

1 žingsnis. Pasiruošimas tyrimui

- Susiskirstykite klasėje į mažas grupes. Dirbkite poromis arba trise.
- Pasirinkite bet kurią gatvę kaime, miestelyje ar mieste. Tai gali būti gatvė, kurioje yra jūsų mokykla, arba gatvė, kurioje gyvenate.
- Pasirūpinkite iš anksto šios gatvės planu.
- Kartu paruoškite tyrimo lapą (žr. 81 p.) ir papildykite jį įdomiais klausimais gyventojams.

2 žingsnis. Tyrimo vykdymas

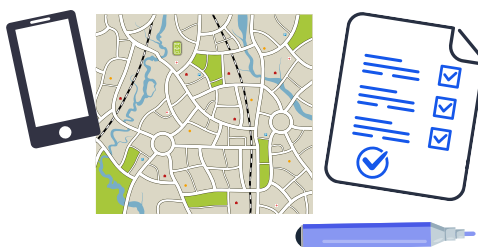
- Fotografuokite gatvę ir plane pažymėkite nuotraukų darymo vietas.
- Tyrinėkite gatvę pagal tyrimo lapą. Žymėkitės svarbius dalykus, paklauskite vietos gyventojų, užsirašykite jų pasakojamas istorijas.

3 žingsnis. Tyrimo vertinimas

- Parašykite nuotraukoms tinkamus komentarus.
- Apibūdinkite gatvę ir papildykite ją gyventojų pasakojimais.
- Parenkite gatvės pristatymą. Tai gali būti plakatas, skaidrės ar kitas būdas.

Reikalingos priemonės

- Miesto, gatvės planas
- Rašymo priemonė
- Popieriaus lapas su tyrimo klausimais
- Segtuvas popieriaus lapui pasidėti
- Mobilusis telefonas arba fotoaparatas

Tyrimo lapas

1. Klausimai apie pastatus gatvėje

- Tai daugiabučiai ar vienos šeimos namai?
- Kelių aukštų pastatai vyrauja?
- Ar namai stovi arti vienas kito?
- Ar namai turi savo kiemus?
- ...

2. Klausimai apie gatvę

- Ar gatvė yra akligatvis, ar čia intensyvus eismas?
- Ar yra automobilių stovėjimo vietų, ar yra šaligatviai ir kokia jų būklė?
- Ar gatvės pakraščiuose yra medžių?
- Ar yra parduotuvių? Jei taip, kokių?
- Kokių dar yra įstaigų ar įmonių (mokykla, kirpykla, autobusų stotelė...)?

3. Klausimai apie šią vietą ir jos aplinkes

- Ar yra žaliųjų erdvių arba parkų? O gal netoliese yra miškas?
- Kur yra artimiausias vandens telkinys ir ar jis pritaikytas poilsiautojams?
- Ar toli iki artimiausio prekybos centro?
- Kaip toli iki miestelio ar miesto centro?

4. Klausimai gyventojams

- Kiek laiko čia gyvena?
- Ar patenkinti šia gyvenamąja vieta?
- Kas labiausiai patinka, o kas nepatinka?
- Ar viešasis transportas tenkina poreikius?
- Ar geros sąlygos čia apsipirkti?
- Kokie pokyčiai čia įvyko per pastaruosius metus?
- ...

„Mano gatvėje gana tylu. Tai akligatvis, todėl per dieną pravažiuoja vos vienas kitas automobilis. Štai kodėl su draugais galime žaisti tiesiog gatvėje. Pastatai čia skirtingi. Yra keli nedideli daugiabučiai, bet dauguma privatūs namai. Greta gyvena Katkų šeima, kuriai priklauso didelis sodas miško pakraštyje. Kaimynas yra bitininkas ir turi daug avilių. Šioje gatvėje visi pažįstame vieni kitus, dažnai pasikalbame. Iki mokyklos ir parduotuvės einu pėsčiomis arba važiuoju dviračiu.“

„Vytauto gatvė yra viena iš pagrindinių mūsų mieste. Ryte ir vakare ji triukšminga, nes tai tranzitinė gatvė. Nepaisant to, man patinka čia gyventi, nes vos per kelias minutes galiu pasiekti miesto centrą. Priešais mano duris yra autobusų stotelė: trys minutės ir aš prekybos centre, netoli ir mokykla. Mano ir draugų mėgstamiausia vieta – suoliukai miesto parke. Čia atsinešame gėrimų, užkandžių ir taip leidžiame laiką.“

Svarbiausios sąvokos

Paaiškink šias sąvokas.

- Detalusis planas
- Gyvenamoji teritorija
- Miestas
- Miesto funkcijos
- Miesto teritorijos
- Pramonės zona
- Priemiestis
- Savivaldybė
- Senamiestis
- Švytuoklinis gyventojų judėjimas
- Teritorijų planavimas
- Transporto spūstis

Žinau ir suprantu

1 Atpažink sąvoką iš apibūdinimo.

A Teritorija, besidriekianti aplink miestą.

B Miesto dalis, kurioje yra daug parduotuvių, kavinių, restoranų.

C Miesto dalis, kurioje yra daug fabrikų, gamyklų, driekiasi keliai ir geležinkeliai.

D Institucija, kuri rūpinasi miesto reikalais.

E Dokumentų rinkinys, kurio pagrindu vykdoma miesto plėtra.

2 Teisinga ar neteisinga?

Ištaisyk klaidas ir parašyk teisingai.

A Daug gyventojų išvyksta iš greta miestų esančių kaimų, nes mieste yra palankesnės būsto kainos.

B Didžiausias gyvenimo kaime ar nedidelėje gyvenvietėje pranašumas yra mažas žmonių skaičius.

C Gyvenamosiose miesto zonose telkiasi prekybos centrai, gydymo įstaigos, įvairios įmonės.

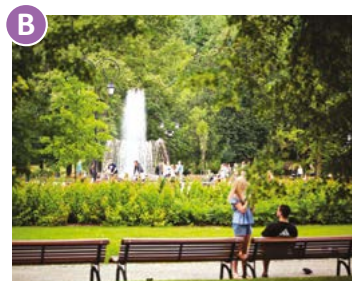
D Miestas dažniausiai nepriklauso nuo jį supančių apylinkių.

E Senamiestis paprastai apima labai didelį plotą, jame daug plačių gatvių.

3 Miesto veidai.

A Atpažink, kurias miesto teritorijas atitinka nuotraukos **A–D**.

B Priskirk miesto teritorijoms tinkamus žodžius: daržas, geležinkelis, gėlynas, fontanas, meno galerija, miškas, restoranas, rotušė, sodas, kaminai. Žodžiai gali kartotis.

4 Iš miesto į kaimą ir atvirkščiai.

Yra daug priežasčių, dėl kurių žmonės dažnai vyksta iš miesto į apylinkes. Kita vertus, žmonės iš mažesnių gyvenviečių dažnai atvyksta į netoliese esančius didesnius arba didžiuosius miestus.

A Kokios priežastys lemia tokį žmonių judėjimą?

B Sudaryk priežasčių lentelę.

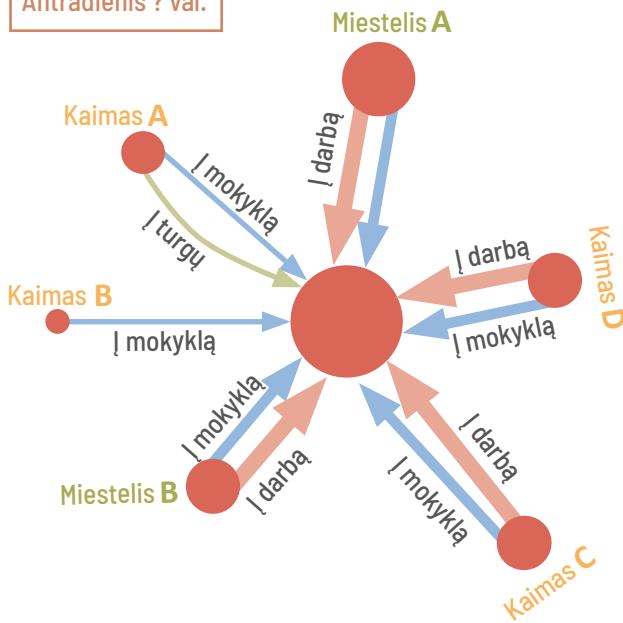
į miestą	į kaimą
į kino teatrą	į žirgyną
...	...

Taikau gebėjimus

5 Transporto judėjimas tarp miesto ir apylinkių.

- A** Kelintą valandą galimas toks judėjimas?
B Apibūdink tokį žmonių judėjimą.
C Sukurk panašų piešinį kitam savaitės ar paros laikui ir paaiškink.

Antradienis? val.

Vertinu

6 Gyvenamosios vietos vertinimas.

Nuotraukoje **B** užfiksuota tipiška naujų namų kvartalo vieta miesto teritorijoje. Įvertink šią gyvenamąją vietą iš pozicijos tų žmonių, kurie:

- A** dėl pigesnės žemės gali sau leisti pasistatyti arba nusipirkti namą miesto pakraštyje;
B kasdien važinėja į darbą mieste;
C kasdien turi vykti į progimnaziją arba gimnaziją mieste;
D turi skubiai kreiptis pagalbos į gydytoją specialistą;
E nori ramaus gyvenimo kaimiškoje aplinkoje.

7 Kur ir kada norėtum gyventi?

Remkis **A** ir **B**. Pagrįsk savo pasirinkimus.

- A** Dabar.
B Sulaukus 30 metų.
C Sulaukus 70 metų.

Pasitikrink

Dabar tu gali...

- ... pasakyti, kaip pasiskirstę didieji miestai Lietuvos teritorijoje.
- ... nurodyti miestų atliekamas funkcijas ir atskirų teritorijų paskirtį.
- ... išvardyti gyvenimo būdo mieste ir kaimiškoje aplinkoje ypatumus.
- ... nurodyti gyvenimo mieste ir kaimiškoje aplinkoje pranašumus bei trūkumus.
- ... įvertinti miestuose ir jų apylinkėse gyvenančių žmonių abipusę priklausomybę.
- ... nurodyti miestų problemas ir jų priežastis.
- ... paaiškinti, kas ir kaip planuoja mūsų miestus ir kitas teritorijas.

Taip Iš dalies Ne

Taip	Iš dalies	Ne	
●	●	●	68–69 p.
●	●	●	70–71 p.
●	●	●	70–73 p.
●	●	●	70–73 p.
●	●	●	74–75 p.
●	●	●	75 p.
●	●	●	78–79 p.